

КЛАСИЧЕСКИ ТЕАТРАЛНИ СГРАДИ В ИТАЛИЯ, ФРАНЦИЯ И АНГЛИЯ

Д-р арх. Радост Райновска

ВСУ „Черноризец Храбър“, Варна, България

Резюме: Театралната сграда е сложно архитектурно произведение. Възникнал на основата на народни обреди и култови церемонии, театърът преминава през динамично типологично развитие. Откритите антични театри, театрите с дълбоките портални сцени, родени през Ренесанса, английския театър от времето на Елизабет, различни форми на народните театри, са източници на знания и вдъхновение за съвременните творци.

Появата на нов театрален жанр – операта, предизвиква промени в съществуващия до тогава ренесансов тип театър. Необходимо е да се увеличи вместимостта на театралната зала и да се подобрят акустичните ѝ качества без да се отдалечават зрителите от сцената. Променени са в конфигурацията на театралната залата и сцената. В края на XVI и началото на XVII век в Италия възниква нов тип театър – ранговия театър.

Ключови думи: класически театър, театрален балкон, класическа сцена, театрална зала.

CLASSICAL THEATRICAL BUILDINGS IN ITALY, FRANCE AND ENGLAND

PhD MArch Radost Raynovska

Abstract: The theater building is a complex architectural work. Based on folk rituals and cult ceremonies, the theater undergoes a dynamic typological

development. Open antique theaters, theaters with deep portal scenes born in the Renaissance, Elizabeth's English theater, various forms of folk theaters are sources of knowledge and inspiration for contemporary artists.

The need of a new theatrical genre - the opera, provoked changes in the then-Renaissance-type theater. It is necessary to increase the capacity of the theater hall and to improve its acoustic qualities without distracting spectators from the stage. They are changed in the configuration of the theater hall and stage. At the end of the 16th and the beginning of the 17th century a new type of theater emerged in Italy.

Keywords: classical theater, theatrical balcony, classical stage, theater hall.

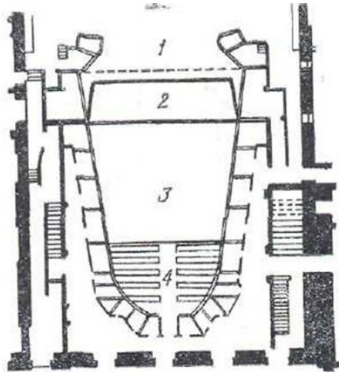
РАНГОВИЯТ ТЕАТЪР, ЗАЛА И СЦЕНА

В края на XVI и началото на XVII век се създава нов тип театър – ранговият театър. Той е напълно различен от античния и ренесансов тип театър. Със създаването на ранговия театър се решават проблемите за увеличаване вместимостта на залата при относително малко място. Раждането на операта като музикален жанр е тясно свързано с пространственото развитието на театралната сграда във височина. В книгата „Обществени сгради“ проф. Лазаров отбелязва, че „идеята за многоетажния рангов театър се дава за първи път през 1521 г. от Чезариано в първото италианско издание на Витрувий, но се осъществява едва през 1639 г. във Венеция – театърът „Сан Касиано“ на три етажа.

Класовото разделение на обществото налага ранговете да се разделят на отделни клетки и в театъра за първи път се появяват зали с многоетажни ложи.“¹

¹ Лазаров, В. Обществени сгради. Кн. I, София, 1975, с. 119.

Оперното изкуство изисква добри акустични условия. Ето защо архитектите започват изследвания и видоизменения на зрителната зала с цел подобряване на акустичните ѝ качества. Необходимостта от добро чуване на глас и музика довеждат до заобляне ъглите на правоъгълната зала до степен, в която задната стена се превръща в полукръг, а страничните и задните стени се насищат с балкони и ложи. В последствие архитект Сегеци предложил формата на залата да стане подобна на камбана, с отвор към сцената. Подобна форма може да се наблюдава в плана на **театър „Молиер в Париж**, архитект Льомерсие, построен през 1640 г. Формата на залата не получила очаквания интерес поради акустични недостатъци. (Фиг. 1)

	
1 – сцена; 2 – оркестър; 3 – партер на залата; 4 – амфитеатър Зрителна зала с камбанообразна – фонетична-форма в театър “Молиер” в Париж (арх. Льомерсие)	Театралната зала от времето на М олиер Зрителна зала от времето на Молиер (1622 – 1673)
Фиг. 1. Камбановидна зрителна зала и зала от времето на Молиер XVII век	

В резултат на продължителни изследвания и пропорциониране създателите на театрални сгради се спират на зала с форма на пресечена елипса или т.нар. подковообразна. Задълбочени изследвания и търсене на

подходяща форма на оперна зала прави архитект Теодоли в залата на **театър „Аржентина“** в Рим, 1680 г. Театър Арджентина (Teatro Argentina) е един от най-известните театри в Рим. Официално е открит на 13 януари 1732 г. Тук през февруари 1816 г. се състои премиерата на Севилският бръснар на Джоакино Росини. Театърът съществува и днес. Ширината на залата в частта на ложите е 16 м, дълбочината е 19,70 м, а ширината на портала – 11 м. В театър „Аржентина“ окончателно е развита системата на многоранговите еднакви ложи с дървена конструкция. Ложите са разделени с високи прегради помежду си и са разположени около овалната форма на партера. Залата е покрита с плосък, леко вдлъбнат таван.

Времето на многоранговата композиция на залата съвпада с това на прехода от несменяеми декори към подвижни рисувани декори.

При Алеоти в **театъра в Парма**, сцената на Паладио² се преобразува като се удълбочава и стеснява. Това дава възможност да се използват перспективните кулисни декори.

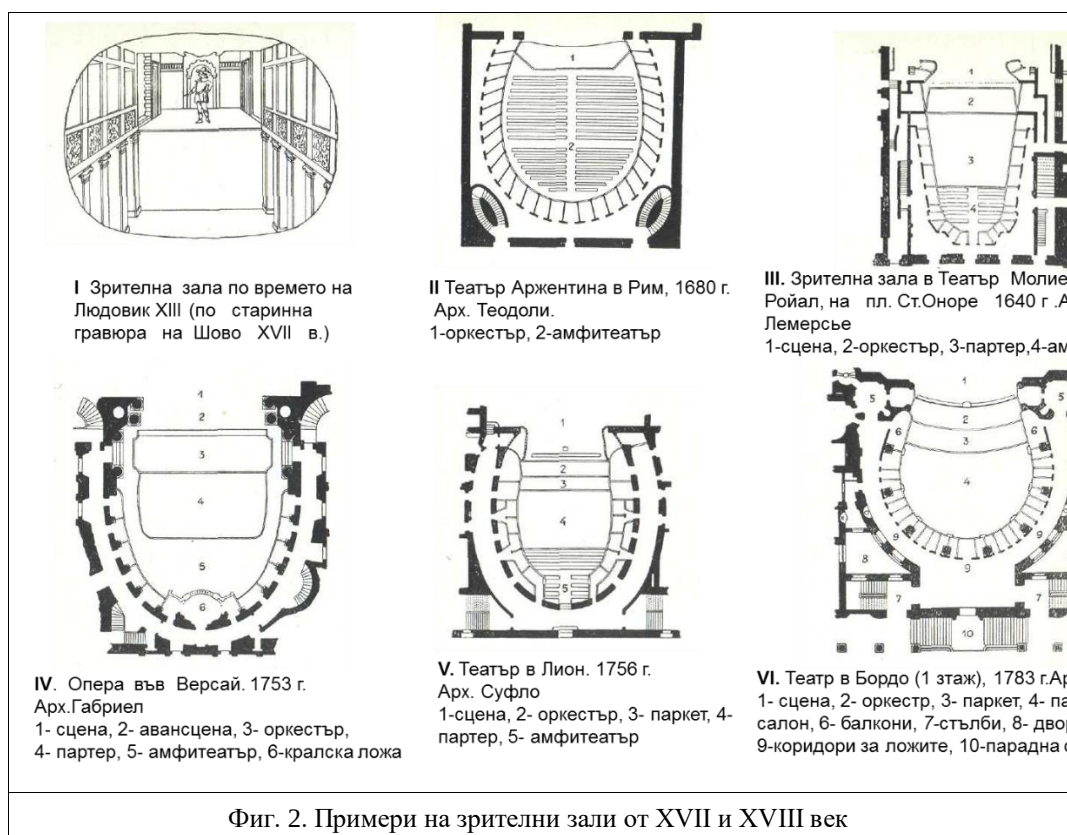
Най-добрите изследвания на италиански сцени от това време принадлежи на архитект Фуртенбах, описал и направил подробни зарисовки.

В следващата илюстрация са показани различни видове зали от XVII и XVIII век (**Фиг. 2**).

Като примери за рангови театри могат за бъдат споменати няколко театри, отличаващи се освен с изключителна акустика и с характерните типологични черти на ранговите театри.

Театърът, който строи арх. Карло Фонтана през 1675 г. е с елиптична форма на залата, пресечена от портала и разполага с шест ранга (етажа).

² Райновска, Р. Театър. История на античния и ренесансов театър. Унив. изд. на ВСУ „Черноризец Храбър“, 2019.

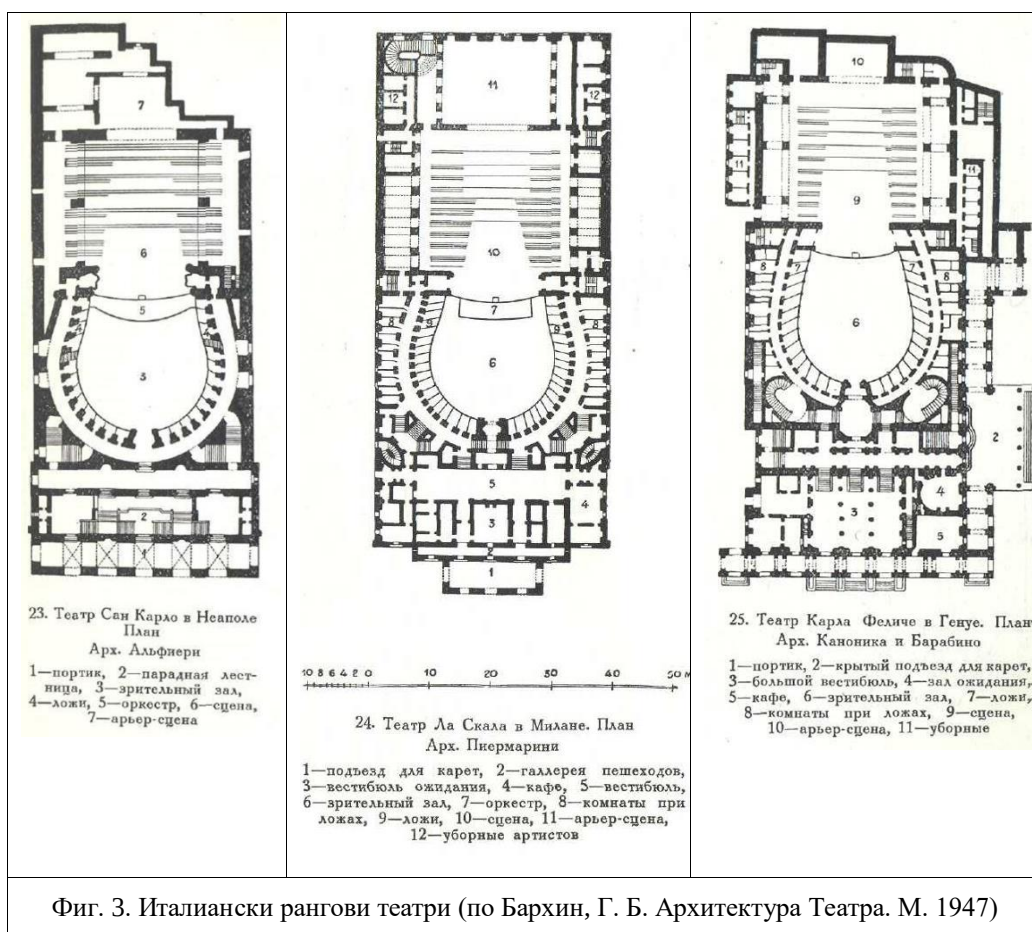

През 1737 г. архитект Алфиери създава най-големият за времето си театър „Сан Карло“ в Неапол. Залата на театъра има подковообразна форма, характерна за последвалото развитие на театралните зали в Европа. Диаметърът на задният полукръг е 22,5 м, дълбочината на залата от сцената до ложите е 28 м, а дълбочината на сцената е 22 м. Обслужващите помещения за публика и артисти все още не са добре развити.

Най-голямо и най-завършено развитие италианският театър получава със създаването на театър „Ла Скала“ на архитект Пиермарини, 1776 г. Театърът е за 3000 зрители, по размери е най-големият в Европа и най-добрият по акустични качества. Форма на залата представлява в план идеална „италианска“ крива линия. Театърът е построен на мястото на

църквата Санта Мария Скала, от където получава названието си. Дължината му е 100 м, застроената площ – 3800 кв.м, при което $\frac{3}{5}$ от площта му заета от зрителната зала. Освен партера театърът има 288 ложи, разположени в 6 етажа (ранга). Големината на залата без ложите е 22,00 x 29,60 м, а височина – 20,20 м. Радиусът на задния полукръг е 11 м, дължина на залата до ложите е 29,60 м. Максималното разстояние на зрителя от сцената е 32 м. Ширината на портала е 16 м, а височината му – 20,20 м. Сцената е със следните размери: ширина – 26 м, без страничните сцени, ширина с допълнителните странични пространства – 36 м. Дълбочината на сцената е 23 м, а дълбочината на задната сцена – 14 м. Пространството на входовете и изходите в театъра, както в болшинството италиански театри, е леко притеснено и не много добро за бърза евакуация. Стълбите и кулоарите не са широки. В театъра фоайето почти отсъства, тъй като срещите между зрителите стават в ложите или в стаите към ложите, наречени аванложи. Обслужвани от околоръстен коридор.

В доста по-късен период е създаден театъра „Карло Феличе“ в Генуа, Италия. **(фиг. 3)** Построен през 1825 г. от арх. Луи Каноник от Милано и Барабина, той е значително по-добре развит по отношение на обслужващи помещения и пространства за публика и актьори. Театърът е с размери 90 x 50 м. Зрителната зала е аналогична на тази в театър „Ла Скала“. Вместимостта на залата е 2660 зрители заедно с ложите и партера. Размерите ѝ са ширина пред ложите 18,80 м, дължина – 27 м, ширина на портала – 14,50 м.

Фиг. 3. Италиански рангови театри (по Бархин, Г. Б. Архитектура Театра. М. 1947)

Последен в този исторически обзор за Италия ще бъде споменат **театъра в Парма**. Построен през 1829 г. от арх. Никола Бетולי, той е един от най-добрите театри в Италия. Заеманата от него площ е с размери 86 x 40 м. Театърът притежава превъзходен вестибюл и прекрасна парадна стълба. Залата е с отлична форма, леко разширена към портала, което подобрява видимостта на ложите към сцената. Размерите на залата са 22 x 25 м, ширината на портала е 14,25 м, а кулоарите са широки по 3,50 м. Ширината на сцената, включително страничните сцени е 34 м, а дълбочината – 22 м.

В заключение, италианските театрални сгради оказват огромно влияние върху строителството на театри в цяла Европа и света.

ФРАНЦИЯ

До XVI век строителството на театрални сгради е аналогично на това в Италия до XIV век. Първите театри се строят от дърво. През 1548 г. първият дървен театър е в Париж, наречен **„Отел Бурбон“**. Той представлявал правоъгълна зала, обкръжена от три страни с два етажа ложи. Сцената била обикновен подиум. През 1574 г., отново в Париж, бил построен втори театър под името **„Отел Пьоти Бурбон“**. В неговата също правоъгълна зала имало амфитеатър, заобиколен от един ред ложи.

Приетата по това време правоъгълна форма на зрителната зала, се оказала неподходяща в акустично и оптично отношение. Възприемайки опита на италианските архитекти, във Франция се наложила като най-често срещана форма за зрителна зала камбановидната, която тогава наричали фонетична.

През XVII и XVIII век започва усилено строителство на масивни театрални сгради като пристройки към дворцовите сгради. Пример за това е театърът **„Пале Роял“**, 1640 г., който кардинал Ришельо поръчал на арх. Льомерсие да построи в едно от крилата на своя дворец. Театърът трябвало да има качества, които не биха отстъпили пред тези на италианските театри. Формата на залата е камбановидна. В тези времена е прието залата да е разделена на две части: частта в близост до сцената се отреждала за правостоящи зрители, тази отзад, била предназначена за амфитеатралните места.

По време на царуването на Людовик XIV в двореца Тюйлери също е построена театрална зала, която обаче била многократно преработвана.

Суфло, строителя на парижкия Пантеон, построил през 1756 г. сградата на **театъра в Лион**. По този начин той открива нова епоха в строителството на театри във Франция. Суфло въвежда елипсовидната форма на залата и развива необходимите пространства за публиката като фойе, кулоари, стаи към тях и други обслужващи помещения. Театъра в Лион е самостоятелна сграда. За съжаление сградата е унищожена от пожар през 1871 и сега на нейно място се намира също театрална сграда „Театъра на Селестинците“, проектирана от Гаспар Андре и открита през 1877 г.

Друга знаменателна сграда в галерията на театрални сгради във Франция е сградата на **оперният театър във Версайския дворец**, създадена от архитект Габриел, през 1753 – 1770. Театърът е предназначен за дворцови тържества и представления. Залата е с елиптична форма и широко отворен портал, факт, който благоприятства добрата акустика и видимост. В задната половина на залата е разположен амфитеатър, по стените – два етаж недълбоки открити балкони, отдръпнати от портала, обстоятелство, което подобрява видимостта от тях. Залата е пишно декорирана с колони и огладела, в синхрон с архитектурата на двореца. Размерите на залата са: ширина 19 м, дължина – 23 м.³ И до днес оперният театър във Версай представлява блестящ пример за театрална архитектура. **(Фиг. 4)**

След Версайския театър следва строителството на театъра „Пале Роял“ през 1764 г от архитект Маро.

Един от първите театри, построен като самостоятелна сграда във Франция е театърът в Безансон на архитект Леду, през 1776 г. Планировката на театъра се доближава до голяма степен до тази на театър „Олимпико“. Партерната част е заета от кресла, подредени в концентрични полукръгли

³ Бархин, Г. Б. Архитектура театра. Академия архитектуры СССР. Москва, 1947, с. 34.

редове, разположени в амфитеатрално като в античен театър и завързващи с полукръгла колонада.

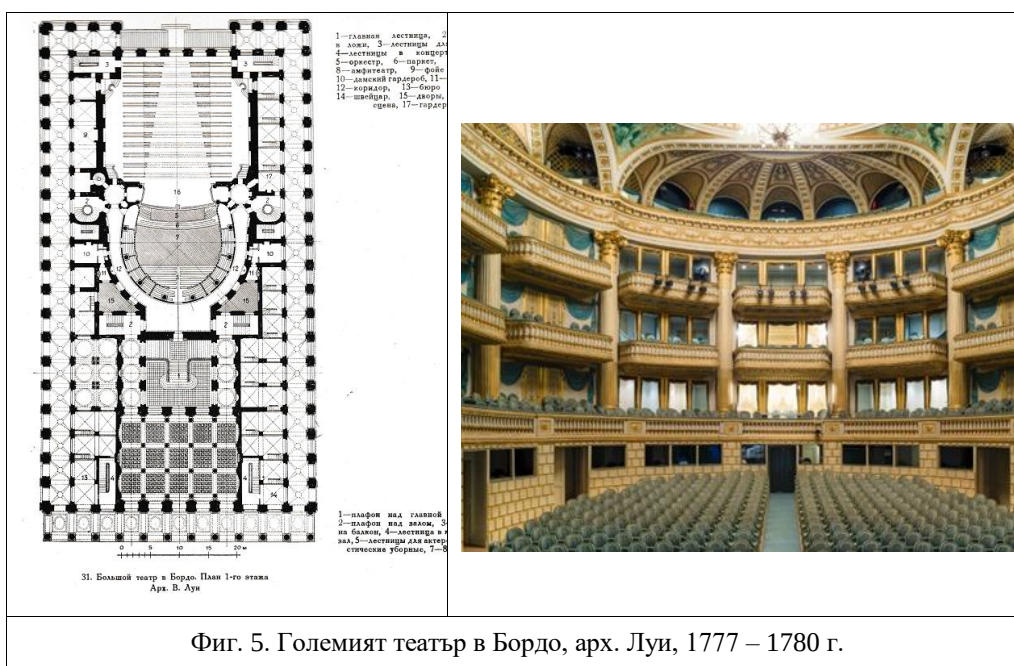

Фиг. 4. Оперният театър във Версайския дворец, арх. Габриел, 1753

Следващият по ред театър е **театърът в Бордо (1777–1780)**, най-големият театър във Франция. В градоустройствено отношение той е самостоятелна сграда, виждаща се отдалеч, с внушителна и монументална архитектура. В този театър архитект Луи внесе много подобрения. Всички основни елементи на театъра: входни части с портик и колонада, главен вестибюл, елипсовидно фоайе, зрителна зала с впечатляващ таван и сцена, са решени с изключителен вкус и в стилово съответствие с епохата. По външни очертания сградата представлява правоъгълник с размери 46,50 x 85 м, а застроената ѝ площ е 3780 кв.м. Залата на театъра е подковообразна със скъсена надлъжна ос. Геометричната построение на залата е известно в специализираната литература. Характерен момент е широкото разкриване на сцената. Просцениумът е оформен с двойна арка, поддържана от четири колони, която му придава тържественост. От двете

страни в обема на портала и просцениума са оформени две ложи. Интересен похват в интериора на залата е еркерното излизане на балконите и ложите между носещите колони, които са основа на четири арки в покритието на тавана. Покривното покритие, поддържано от изразителните арки внушава изключителна въздушност и елегантност на конструктивната решение. Подобно покритие е използвано в Старата парижка опера на архитект Дебре. Партера, в зрителната зала в миналото предназначен за стояща публика, достигал до т.нар. „паркет“, състоящ се от два реда кресла пред самия оркестър. Размерите на зрителната зала са: ширина пред ложите – 14,20 м, ширина с ложите – 19 м, дължина от завесата до първата ложа – 17,50 м, дължина с ложите – 20 м, отвор на портала – 12 м. Размерите на сцената са: ширина – 24,50 м и дълбочина 22 м. Сцената разполага с 4 етажен трюм и значително изнесена напред авансцена. Изключително добре е развита приемната част на театралната сграда, предназначена за публиката. Зрителите попадат в обширен вестибюл с колонада и парадна стълба през петте входа под портика. **(Фиг. 5)** Трираменната парадна стълба обслужва чрез средния си марш нивото на амфитеатъра, а двете странични рамена водят към страничните фойета и към великолепната елипсовидна зала на голямото фойе.

Следващ пример в поредицата френски театрални сгради е Голямата парижка опера.

Фиг. 5. Големият театър в Бордо, арх. Луи, 1777 – 1780 г.

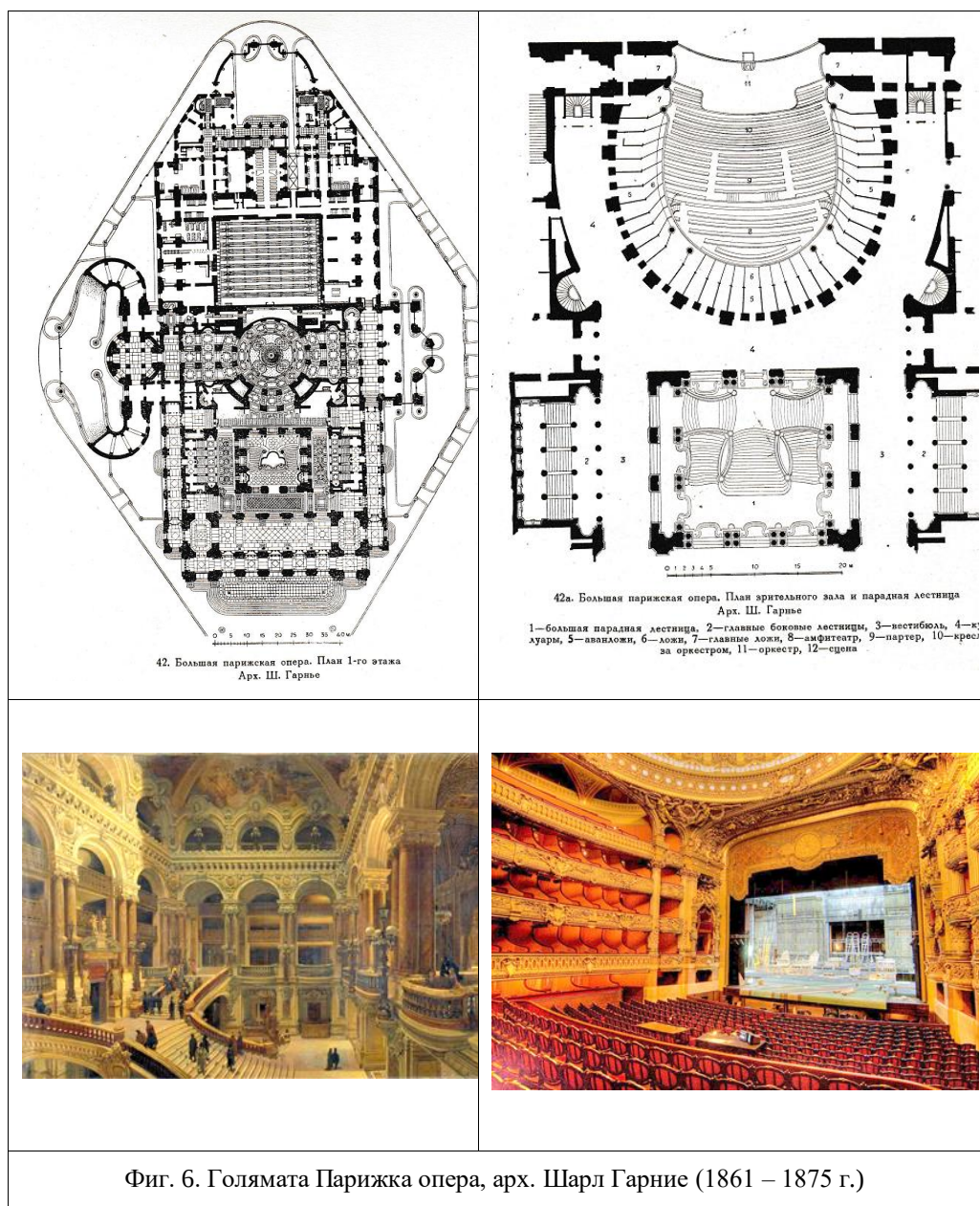
Голямата парижка опера на архитект Шарл Гарние, създадена през 1861 – 1875 г., е апогей в развитието на театралната архитектура във Франция. По своите качества театралната сграда на Парижката опера с право може да се признае за най-добър и завършващ етап в развитието на ранговия театър. В планировката на операта са взети предвид удобствата на публиката в най-малки подробности. През главния вход, оформен с портик, както и през двата странични входа, посетителят влиза в първия вестибюл. Благодарение на напречното си разположение вестибюлът предоставя удобни връзки както с входовете, така и с главното и второстепенните стълбища. Следвайки главната ос посетителят попада в атриум с парадна стълба, известна в историята на театралното строителство като една от най-красивите стълби. Чрез двете странични рамена зрителят достига до нивото на главния кръгъл вестибюл, намиращ се под нивото на зрителната зала. От главното рамо на стълбището публиката достига до партера и беноара. Двете

странични рамена на главното стълбище отвеждат до първото ниво ложи (белетажа) и главното фоайе. До балконите се стига с помощта на страничните стълбища.

Зрителната зала има елипсовидна форма, чиято конфигурация е нещо средно между „френската крива линия“ и удължената елипса на италианските театрални зали. Вместимостта на залата е 2150 души. Четири двойки колони поддържат красивите арки и сводове на покритието на залата, преминават през цялата височина на залата, но не пресичат балконите. Порталът на сцената е решен аналогично на портала в театъра в Бордо. Сцената на Голямата парижка опера е най-голямата театрална сцена в Европа сред ранговите театри. Залата има обобщена форма на квадрат. Всяка ложа от първите три етажа е свързана с малък салон, наречен аванложа, където са оставяли връхните дрехи и се провеждали срещи между зрителите. Размерите на залата заедно с ложите са 30,50 x 32,00 м. Общата площ на театъра е 11 000 кв.м. Размери на зрителната зала пред ложите е 20,50 м, дълбочина да завесата – 28,35 м, ширина на портала – 16,60 м. Ширината на сцената включително страничните сцени е 52 м, без тях – 32 м. Помещенията и пространствата, обслужващи публиката са решени просторно и с обмислени функционални връзки. Интериорът носи белезите на бароковата архитектура.

За характерни черти на френската театрална архитектура биха могли да се посочат максимална откритост на ложите в зрителната зала; особено внимание към обслужващите помещения за публика и актьори, фоайета, вестибюли, приемни зони; добри комуникационни връзки; увеличени застроени площи по отношение на италианските театрални сгради. В числото на характеристиките влиза и внимателно обмисленото

градоустройствено решение на театралната сграда, нейният изящен архитектурен образ и пищен вид. (Фиг. 6)

АНГЛИЯ

Развитието на театъра в Англия не се различава от общото развитие на театралната дейност във Италия и Франция. След средновековните мистерии, в края на XVI век възникват публичните театри, напомнящи в някаква степен античните първообрази. Театър „Суон“, в Лондон, представлява широка и недълбока антична сцена, където се играят първите творби на великия Шекспир. Същата сцена била построена и в театър „Глоуб“ (Глобус), наречен шекспиров, тъй като театърът представя повечето негови творби.

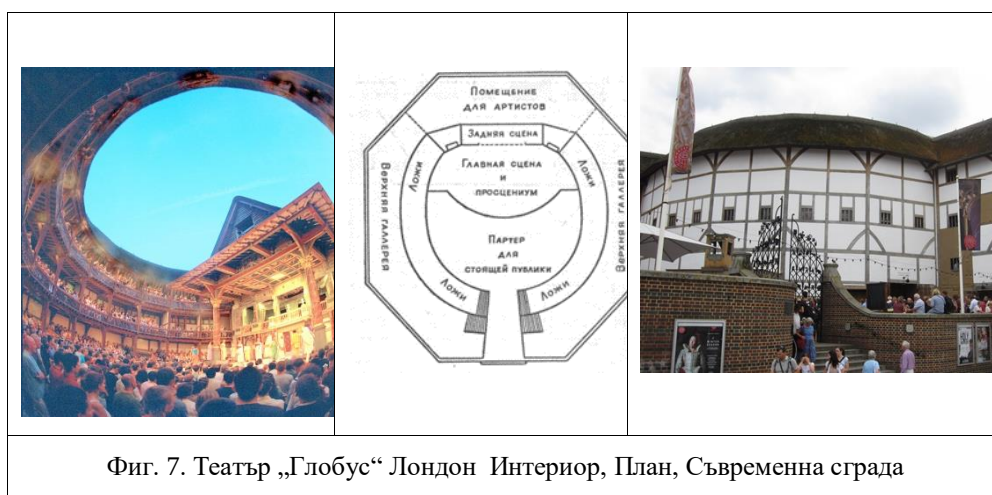
Шекспировия театър „Глобус“ е построен през 1599 г. в Саутворк, Лондон на южния бряг на река Темза от Ричард Бърбидж. За построяването на театър „Глобус“ е използван дървен материал. Театърът представлява всъщност голям кръгъл, открит обем. Покривът по периферията покривал зоната за сядане. Сградата е имала три нива за сядане и можела да побере до 3000 зрители в диаметъра си от 100 фута.

Около основата на сцената е имало област, обозначена като „партер“, която се заемала от хора, които са заплатили само по 1 пени. Те стоят прави и гледали представлението от там. Част от сцената наричали „авансцена“ – правоъгълна платформа, която се простирала сред публиката в партера. Говорело се, че като акционер Уилям Шекспир притежавал 12,5 % от театър „Глобус“. Пиесите се рекламирали по интересен начин. Пред сградата се развявали цветово кодирани флагове, сложени да съобщават за жанра на пиесата. Ако ще се изпълнява историческа пиеса, флагът бил червен, при комедия – бял, а черен за трагедия.

Нито в „Глобус“, нито в който и да е друг театър по това време, не се допускали жени актриси. Женските роли били изигравани от млади

момчета, тъй като сцената се смятала за твърде неприлично място за една жена.

Над главния вход било изписано следното мото: „Totus mundus agit histrionem” (Целият свят е театър). (Фиг. 7)

Фиг. 7. Театър „Глобус“ Лондон Интериор, План, Съвременна сграда

През 1613 г. Театър „Глобус“ бил опожарен. Причина за това става инцидент със специален сценичен ефект. Оръдие, използвано в пиесата „Хенри VIII“, запалва сламения покрив, а огънят бързо се разпространил. Година след опожарението, през 1614 г., театър „Глобус“ е построен наново на същото място.

Пуритани закриват „Глобус“ през 1642 г. със заповед, забраняваща всички пиеси. През 1644 г. театърът вече е превърнат в жилищна сграда, оставяйки зад гърба си 85 години на бурна история.

Театър „Глобус“ обикновено е считан за театър с кръгла форма. Малка част от основите на театъра били разкрити в края на 1980 г., от което става ясно, че сградата всъщност представлява полигон с 20 страни.

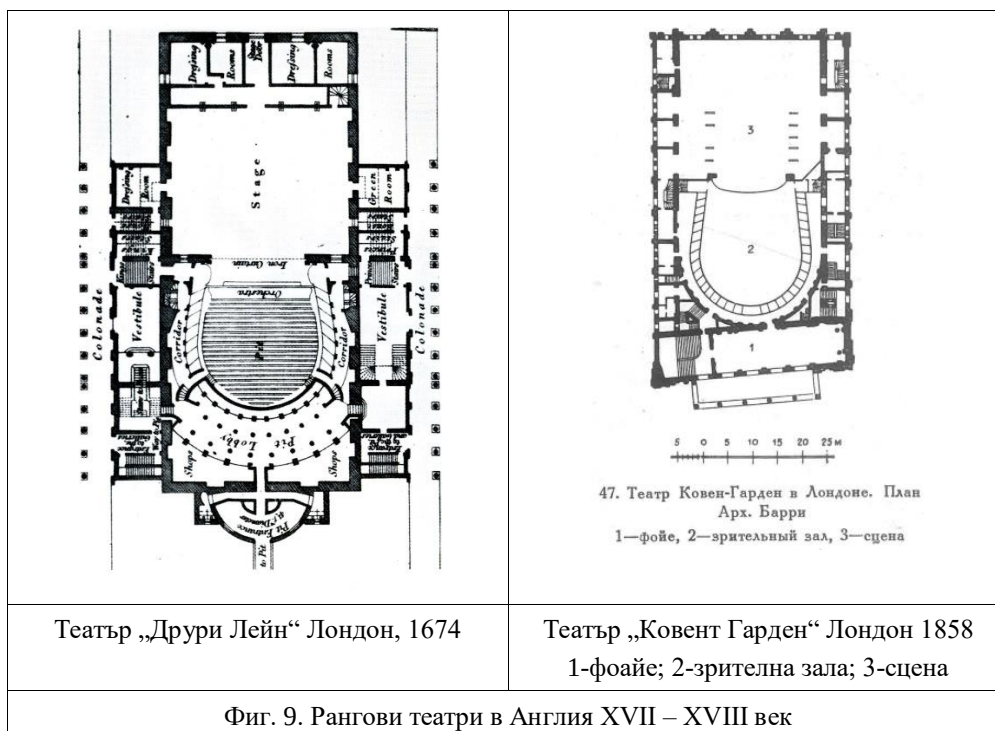
През 1997 г. театър „Глобус” се сдобива с третия си лик и ново име: Шекспиров театър „Глобус”. Новата постройка се намира в близост до мястото, където първоначално се построява „Глобус” през 1599.⁴

Старият английски театър е просъществувал кратко и през първата половина на XVII век. Скоро античните традиции отстъпват място на италианско-френския рангов театър. Първият монументален театър в Англия е „Дюктеатър“ в Лондон, архитект Кристофър Рен, построен през 1672 г. Архитектурата на театъра е вдъхновена от италианските театри, но през XVII век влиянието на френските примери надделява. Съсловните деления и класовите различия определят създаването на два вида театри: аристократични и за народа. Аристократичните театри са „Друри Лейн“ и „Ковент Гарден“.

Строителството на новия монументален театър „Друри Лейн“. Новото здание е открито през 1674 г. Неговата вместимост е 2000 зрители.

Театър „Ковент Гарден“ е построен през периода 1855 – 1858 г. по проект на арх. Е. Бари. Театърът заема площ 68 x 38 м. Театралната сграда се намира в терен с недостатъчно голяма площ, поради което помещенията, обслужващи сцената са недостатъчни. Залата е с вместимост 2500 души, като 1300 от тях са разположени в дълбокия амфитеатър. Размерите на залата през ложите са 19 м, дължината до ложите – 24,60 м, ширината на портала – 15,25 м. Сцената е достатъчно просторна с ширина без страничните помещения 24,50 м и дълбочина 27 м. (Фиг. 8)

⁴ <https://lovetheater.bg/istoriyata-na-shekspirov-teatar-globus-v-15-lyubopitni-fakta-2148/>

В заключение може да се обобщи, че с представянето на избрани театрални сгради от историята на архитектурата в Италия, Франция и Англия са представени водещи примери на класическия рангов театър, отнасящ се към епохата след Ренесанса. Типологичните особености за театрите на XVII и XVIII век са оформянето на зрителната зала в елипсовидна или подковообразна форма с партерно ниво за публиката, появата на рангове и балкони и развитието на пълната класическа сцена с помощните ѝ помещения. Трябва да се отбележи също динамичното развитие на приемните части, предназначени за зрителите, които в последствие през XIX и XX век добиват доминиращи размери в общия обем на сградата. Декорацията на всички части на сградата носи белезите на епохата и е забележително богата и изразителна.

Литература

1. Бобчев, С. История на архитектурата на Стария свят. Изд. Техника, С., 1966, с. 365.
2. Лазаров, В. Обществени сгради. Кн. I. София, 1975, с. 313.
3. Бархин, Г. Б. Архитектура театра. Академия архитектуры СССР. Москва, 1947, с. 245.